

Издање научне грађе

Усмена казивања из околине Пожаревца

Тамара Недељковић

У прилогу се доносе одломци транскрипта теренског разговора који 28. октобра 2007. снимила Тамара Недељковић, студенткиња Филолошког факултета, с казивачицом (р. 1946) из једног села у општини Мало Црниће. Казивачица је изнела неколико митолошко-демонолошких предања и прича о вампирима, привиђењима, предсказивању смрти у сновима, затим приче о Црвенкапи и Пепељуги, о сиромашу који је крао тежину. Казивачица је приповедала и о свадбеним и посмртним обичајима, бајању, а изнела је и фрагменте усмене историје – сећања на сиромаштво и свакодневни живот за време Другог светског рата и непосредно после њега.

Кључне речи: теренско истраживање фолклора, Општина Мало Црниће, митолошко-демонолошка предања, народне приповетке, народни свадбени обичаји, народни посмртни обичаји, бајање, усмена историја

О сиромашу који је крао тежину

Саговорница (С): И он, били неки били сиротиња, имао мајку па се ожени. Имао и радили све код неког богаташа. Пре се много сејало конопље, тежина, ми смо звали тежина се сеје пуно и кад то узри, то идеш да чупаш и правиш све овако, како би ти рекла, ко, ко мале оне, како се звале, ручице се звале, ручице.

Истраживачица (И): Добро.

С: Звало се то, са тежину вежеш и направиш, ставиш те десет, десет те ручице везане ставиш у сноп и вежеш сноп, и после кад све то обереш, носиш у Млаву. Била Млава млака. Узнеш кољ и носиш у Млаву и то све у воду натопиш доле и зачукаш кољи доле и да не однесе вода и то стоји две недеље и та тежина буде зелена. После постане тежина бела.

И: Добро.

С: Извадиш после две недеље, идеш, идеш, обилазиш да неко не украде и кад је извадиш, донесеш кући, мокра, ти је шириш кући на

сунце да с-осуши. Кад с-осуши, после ређаш опет кад буде јако сунце, имаш онај процеп и набојник, оно дрво што увијаш и остане ти само ко кад фата, тежина остане све. Оно што се прело и после, после се то, после се то на тарак, опет на сунце седнеш и имало оно пре што се оно гребена и направиш кудељицу, напаравиш и вежеш на кудељу и предеш. И тај сирома ишо код тог богаташа и радио, и брао ту тежину, и чупо, и вадили и сушено све оно, и убијала та његова, имо младу и матер, и тај богаташ био неки циција, није им дао ништа, а они немају. Пре није имало ово, него се од те тежине се прело. Правила се кошуље и гаће и губери се покривало и све. И он каже, попењали то на таван, каже, он му жена: „Ће д-идеш ти“, видели на куј таван, „д-идеш ти ноћас да украдеш, па и ми да предемо. Немамо.“ Поцепали се, нема у шта да се обучу. Каже, да иде он, а она ће му чува стражу доле, жена, а он да иде. Мати му рекла, кад пошла: „Кад идеш на таван, колко узмеш да узмеш, немој све на једно место, него онде неку, онде неку. Да ћутиш, полако, ништа да не причаш.“ А жена му рекла: „Немо да си неку случено више узо за матер, да узнеш једнако, једнако да узмеш, да украдеш исто.“ Он отишо на таван и бројо. Ово за даду, ово за ма-чакату, ово за даду, ово за... Кад чоек дошо онај, па га убијо на тавану. Бројо, није слушо што му мати казала него слушо што му жена рекла, да не узне неку више и убили га све на тавану. И каже прича, увек треба да послушаш боље матер рођену него... И он послушо шта му рекла жена и они га пребили на тавану и после ни га газда ни узимо да ради. Е, а није мого д-украде мало и да се склони да, него да броји да не буде да се наљути жена да је узо за даду више. Звао матер дада. Убили га и ајде, није имао после шта да ради.

И: А (...) како се прави та, како си рекла?

С: Конопље, тежина. (...) То се сеје, то се сеје, то је округло зрно ко жито и сејеш, па оно пораста па то тако све буде и то и они то све радили и све оно. И јо, каже, шта је имо газда тежину, видели. Немој да, мати му прича: Овде једну, онде једну, тако мало оно разреди да то не буде, а то је ноћ, мрак, није имало то да оно, али рукама да пипа, полако да иде да узме, а он јок. А он слушо жену.

Кувика

И: А шта је (...) кувика?

С: То је тица. Она, она само иде кад ће неко да умре. Кад је болесан она дође на кућу. Код нас у Црниће викала на кућу две године и њи двоје умрли.

И: А како знаш?

С: Две године, у трећу. Па викала. Кад год дођем кући она виче: Кувију, кувију. На комин дође на кућу и виче.

(...)

И: Што се зове кувика?

С: Па тако ју се зове. Кувика зато што виче, што виче кувију, кувију и кад почне да оно, да нариче ко кад онај запева на гробаља и то обавезно мора д-умре неко.

О посмртним обичајима, бојењу вуне, ткању, вампирењу, јављању покојника

И: Је л' постоји, на пример, нека за то запевање на гробљу, нека посебна нарицаљка? Је л' знаш неку? Кад наричу жене, је л' знаш неку нарицаљку ти да ми кажеш?

С: Па запеваш за тога што је умро.

И: А шта кажеш?

С: Кажеш: Јао, с колко година умро, од чега умро, што се не јавиш, што ми на сан не дођеш, што ми не, ето да ми кажеш како је, шта си, ел ти прошле бољке, ел ти то, ето тако.

(...)

И: А какви су ти обичаји, на пример, кад неко умре шта се ради? Је л' се ставља нешто у сандук или неки...

С: Ставља се.

И: Шта ставиш?

С: Кад умреш, обучеш га, дол ставиш оно, сад има душеци, пре није било. Пре је било кад умреш, мој отац и оно, његово одело, старије одело и ново нешто му ставиш испод њега и ставиш после ћебе, јастук, пре се набијала вуна од овце, сад купујеш готово. Направиш јастук, сашијеш га и тако му ставиш његово одело, после ставиш, пре се стављали ћилими ткани. Ћилими се ткали од вуне. Јо, што ја имам ћилими, пе-шес, опасна.

И: Ко ти ткао?

С: Моја мати.

И: Како се тка?

С: Па тка се. Предеш вуну од овце. Ошишаш овцу, па переш вуну, па сушиш, па вуну све чешљаш рукама (показује). Све ишчешљаш, напуниш џак колко има, џак-два, колико ишчешљаш па носиш, има машина, вунара се звала, носиш тамо на ту вунару, па ти вунара направи кудељице. И после вежеш на кудељу и предеш са вретено и кад то напредеш, ти после то носиш, имале пре бојаџије ту у Пожаревцу или сам фарбу, купиш фарбе. Пре имале разне фарбе, зависи колко кују

мустру оћеш, избројиш колко сорте треба фарба, зелена, плава, жута, оно, и после седнеш на разбој и врдила и јес то, кад то офарбаш, осуше се те кануре и после наместиш разбој.

И: Шта се осуши? Кануре?

С: Па да. Те кануре, ту вуну кад купиш, одредеш, ти после одредеш па те кануре моташ овако (показује) на кануре, тако, како стоји конци, ти тако у круг, круг направиш, оно веће, кануре и носиш пре на бојацу. Имали људи, платиш, од кила ти наплати колко фарбаш, пола кила ово, кило оно, кило оно, неколко боје и толко паре платиш и кад то на бојације носиш код овога тамо људи који су фарбали, који су имали те спреме. Ту у Пожаревац били, сад и' нема. И после донесеш кући па то лепо чун, разбој, брдила, брдила, нити, све то и чунак се звао, чунак, тако то било ко пола овога (показује) и ти то са кануре смоташ, са кануре одма. Кануру ставиш, било је вито, тако се звало нешто округло од дрвета направљено. То је био стуб, а то су били овако четири горе (показује) и тај је био стуб и ту имало овако један ексер и ти сад та четири овако (показује), једна там, једна овам, те натакнеш на тај стуб и окренеш ту кануру и овамо имао онај чекрт. Имао чекрт и ти са тај чекрт навучеш, на чекрт имао цев (...), рогоз, од рогоза. Има на рогозу има оно, пораста цев и та цев кад узри она буде шупља. (...) И њу навучеш на тај чекрт, то је све направљено ту. И моташ цев, намоташ цев тако (показује) да буде велика и после има направљено ко тако то пола али ту шпицасто, а овде шпицасто и ту ставиш, ту имала шипка, цев, ту и то што је намотано и ткаш, ткаш ћилим како оћеш сорту.

И: Добро. А од чега добијеш тај рогоз? (...)

С: Па то пораста. Кад оно пораста, тај рогоз, та трска, оно постане црно, мекано ко миш горе, а доле она трска буде шупља и на њу, с-њ мотало то и ткало се. И ткало се, разбој, оно. И не знам ди је разбој наш. Нема. Имали неки они гребени, имали они што се тежину, тарак имало. Неки вуну, жене што нису имали паре да плате оне саме, оне кад оно вуну перу па ишчешљају, оне саме на тарак, на тај тарак сама седне и сама, то је тарак таки (показује), она седи на столицу и вуну меће и тако (показује) десет пут и више сама, па после преде да не плати. Куј нема паре, он сам обрађиво ту вуну, ал' добро, већину куј оно мал спреми паре они ишли, носили, звала се машина вунара и правила се од оваца. Сад бацамо вуну од овце, сад нико не... Па, народ неки преде чарапе и то. Ја имам, нећу ни да поцепам ово што имам.

И: А, чекај. И сад, добро, ти ставиш испод мртвака ћилим. И?

С: Ставиш одело старије и новије ако има више.

И: Добро.

С: И ставиш ћилим и посе и јастук на сашијеш и однесеш, пре били шнајдери, и ставиш у јастук вуну од овце. Пре је било вуну си

стављо, сад се ставља или тежину ону, конопље, било шта ставиш му под јастук, а сад, сад се купују готово, синтетика и то, а пре и после са та ћилим га, ћилим му ставиш и околу сандука па после тај ћилим, кад ће да га затвориш (показује), ти овако оно затвориш онај ћилим преко њега па ставиш посе одозгор покров, али пре се ћилими стављали, сад ћебади.

И: А (...) шта су носили оно пре, знаш оно пре? (...)

С: Носе се свеће. Што се пали мртваку, кад умре мртвак оне свеће. Носе се свеће, носи се вино се сипа у раку, носи се ватра, носи се жито, кољиво, носи се слатко и вода.

И: А што оне иду прве, пре свих нас?

С: Па мора д-иду пре њи, тако, така је традиција, они мора први да иду.

И: А што? Да се не, да се уклони неко зло, нешто? Зашто?

С: Па да, да, иду, тако је остала традиција, као така је, као мора тако да буде, тако је одувек, тако је остало од пантивека да тако иде. Иде поп, па дете што носи воду, па човек кој носи крс, па барјаци, па иду те жене, једна носи свеће што се баци у раку, његове што паљене, једна носи кољиво, жито, друга, друго, млађе носи слатко, трећа носи ватру, четврта жена носи вино. Значи има кољиво, слатко, вино, свеће и ватра. Пет. Пет ови. Они иду напред. (...)

И: А што је носила она жена (...), као коса што изгледа?

С: А то се носи кад се иде сутрадан, кад се мртвак закопа па се ујутру иде на гробље и саде, жена која носила овај ватру и вино, она кад дођемо до гробаља једно педесет метара, педесет метара сто даље од гроба, онда ми сви стојимо и чекамо, а те две жене иду, ништа не причају. Понесу тежину, то конопље, и околу целе оне кртине поређају ту тежину и ћуте, ништа не смеду, ништа се не прича.

И: А што?

С: Па така традиција.

И: Што? Да нешто случајно не...

С: Па да. Не ваља.

И: А као да не понесу после са собом?

С: Да. Оне ћуте и поређају ту тежину околу, та што носила вино и она ватру, и поређају ту тежину околу и понесу шибицу и све то пале околу целе кртине. И кад то изгори, кад то изгори што су то палиле, сад народ пали папир, упали фату, не, а пре се палило тежина морала дима за то, то морало обавезно.

И: А што мора тежина?

С: Па тако, така традиција, тако то морало да буде, тако остало то од пантивека. И кад то изгори, оне одма кажу: „Ајде, дођите, дођите“ и ондак ми, ови други идемо, овако не иде се докле не оно. То као да

не би мртвак, и на пример кад га закопају, кад га ставе у капелу један одма мора де се врати, један одма се враћа и ништа не прича до куће, ћути.

И: А што то?

С: Било куј да га скоби, не прича. Па не ваља да не би неко други умро из куће после. Ништа не причаш. Одма се враћаш, ставиш, дођеш до гробаља и враћаш се и не причаш и кад дођеш кући, ћутиш и она жена има која је полива и она изађе, чекаш, ништа не вичеш. Мора да се перу руке, не сме да се уђе у кућу док се не перу руке.

И: Што?

С: Па не сме. Тако је то да не би, па ти кажем, така је традиција, то је...

И: Да не унесеш зло, да опет неко не умре?

С: Да, да. И она дође жена и полије му да пере руке и он после уђе и прича, а никако не прича док не опере руке. И исто сви кад се вратимо с гробаља, нико не ваља да уђе у кућу, ни кад даћа да и кад се после даје мора д-опереш руке па да увиђеш у кућу. Та жена што полива, она увек полива. Коју одредиш таде да му излива воду кад умре, она после и она ти стално полива све даће. И тако, овај... Каже, као да не би он посе долазио ноћу да као...

И: Као да се повампири?

С: Да се повампири. Да лупа и да тако то нешто, да се дође у кућу, оно, јавља се. Неки се јавља, а овако каже не мож да се јави.

И: А што се, како мислиш да се обично јавља?

С: Па јавља се, више пут народ причо, дође ноћу и чују неку лупњаву, осетиш. Ја кад Милан, кад Милан покојни испуштио душу (...) Станоје каже, мене чека неки човек на испред, мене чека неки човек. Куј мене човек чека? То луд. И ноћу у два сата од креке поклопац само прави цн-цн-цн-цн-цн, ко кад узмеш поклопац, скинеш од креке оно, поклопац је ко сто. Е, толико, одавде па овамо, па оно ретко онако. Тај поклопац је тако звонио по соби, а Светлана била мала, она спавала, столна лампа била дол упаљена да не буде, да не би дете чуло. Ја, ја се устанем и гледам, поклопац (...) на пећи стоји, а то је толко звонило да то немогуће.

И: А ништа ниси видеела?

С: Ништа нисам видеела. То се он јавио. Само чујеш, а не видиш. А тако народ прича и други, тако кад, мислим, не раде ту традицију. Каже, дође ноћу и лупа, лупа чаше, тањири, ово, нешто по соби руши, прави.

И: А што то? (...)

С: Па ето то, ето валда нису то, видиш, зато ти причам, то мора то тако да се, мора да се, мора мртваку да исечеш нокти куј је на но, да му исечеш нокти, да му исечеш... Ми нисмо то ништа, све тако отишло.

И: А што није, што се секу нокти?

С: Исечеш му нокат, исечеш му мало од, од његовога одела па оставиш у кућу да те не би био малер, да као не крене то богатство за њим, да то не пође после све за њим. То се све пре радило. Па исто кад мртвак умре, кад умре и кад га обучеш и то му све ставиш, мораш да ставиш воде доле.

И: Зашто?

С: Кофу воде да не би се вампирио. Вода мора да стоји ту под сто, кофу воде и оне крпе што, онај пешкир што му се вежу уста, то мораш да водиш рачуна.

И: А што вежеш уста?

С: Па вежеш му да, неко умре у болницу па се мучи, не мож да умре (...) па зине или очи, овако му завежу уста.

И: А зато (...) стављали паре на очи?

С: Дабоме, да не гледа. Немој да показујеш на теб, уједи се за прс. (...) Овај, те крпе што му одвежеш, то треба да ставиш код њега. (...)

И: А (...) што да не показујем на мене?

С: Па не ваља. Не ваља ни кад кажеш да неки има тамо неваљалу болес, ту му изашло оволико (показује), то му је. Не ваља на теб да показујеш. Кажеш: изашло му ту и ту и тако и тако и то му се десило на око или на де, а не ваља да показујеш на теб. То мен моја баба говорила.

И: И шта ти још говорила баба?

С: Ете то ми причала да су ти, шта је био тај сирома, шта радио.

И: За ту причу?

С: Ммм...

И: А то стварно било или је то прича?

С: Па јесте, па, па било је то пре.

Колач од проје

С: Него моја мати нема паре, нема паре, ишла сам у гумене опанке у школу.

И: У патице?

С: У патице. (...) Него ујутру баба устане и чува, самеље деда мало то што самеље и чува да ми направи колач на проју. Стане рано кад ми направи од проје колач, испече на таблу. Замеси увечер, испече и намаже мало уље или мас, није имало ни уље онда, мас мало и посоли ми и тако. Деца једу у кухињу, ја немам паре. (...) И ујутру баба ми спреми и стави ми у торбу. И баба ми изаткала торбу, деца се смеју. После (...) дала ми ма мати, исклечала клечану торбу, носила сам торбу од тежи-

не, изаткана, фарбала баба и тако. И деца једу дол у школу, а ја узнем мој колач и побегнем тамо иза оно и јем сама.

Привиђења и вампири

С: Да, да... И пешке. Нема паре, ко сад ви неће д-идете пешке, него пешке четири километра, три и по километра и три и по назад, четири до школе. (...) Пешке и пешке се вратиш (...) преко поља, преко поља мора да прођеш, па да прођеш један манастир, па један багремар, то најгоре било тај багремар да се прође, један багремар...

И: Што?

С: Па ту, ту је тај багремар, ту је и вашар. Не знам сад да л' има тај багремар, не знам шта је сад ту.

И: Што је најгоре било да прођеш кроз тај багремар?

С: Па били после и нека жена, била луда. Па био неки чоек луд па трчи по Стигу, да цркнеш од стра кад идеш до оно.

И: А шта, то је стварно човек постојао?

С: Па постојао, како није, жена...

И: А нису биле неке вештице, вукови и то?

С: Па нисам то видела, вештице. Ноћу, каже, јављале је де тај манастир, јављали је туна.

И: Ко се јављао?

С: Нападне те. Па јавља се ноћу, као напада те неко, гуши те, дави те, а не видиш га, претвори се у нешто ко куче, ко шта знам у шта је претвори, де тај манастир. Каже, сад га угодили кобајаги, нисам там ишла никад, некад кад би ишла на вашар да видим.

И: А како изгледа то, то што нападало?

С: Па зависи како кад се јави. Наиђе неки, на пример ти наиђеш и он изиђе пред теб, претвори се у човека, као сенка иде крај теб. Ти видиш сенку и иде с тобом.

И: И?

С: И ништа. Иде с тобом, иде и води те, води те и кад се сване... Мој деда ишо у воденицу, ишо деда у воденицу у Мало Црниће на краве па закаснио. Касно самлео жито и каже краве не мож да вучу уопште. Бије краве, било блато, ишо преко Стига, не мож краве да иду. Кад деда отишо чак у Забрегу, прешо Шапине кад петлови кукурекали, кад деда погледо, села млада на стрченицу, на кола. Па на кола имало дрво позади, звала се стрченица. Кола не мож да окрећеш, ако кола, на пример, негде оћеш да помериш, ајд занеси кола, ко сад ја занесем овај астал, ухватиш за то дрво стрчело, зове се стрченица, па занесеш па окренеш. Не мож да окренеш ти кола ко сад трактор. Кад деда каже

краве да поцркају, све се ознојиле, не мож да вучу. Бијем ја, Шаро, Зоро, не мож да вучу. И деда био у Забрегу, прешо Забрегу, пошо према Макце, одвело га то. Седела млада на стрченицу, у бело и седи, каже, на стрченицу, он је види.

И: А како, то се као јавља ноћу?

С: Ја, каже, бијем са прут, ништа не вреди, каже. Горе, краве не мож после да вучу.

И: А како он, то се јавља као у различитим облицима?

С: Па јавља се у различите, дабоме. А тад код њега била млада на кола, седела млада.

И: А шта кажу други?

С: Он био сам, сирома. Ишо у воденицу.

И: А мислим други људи којима се јављало?

С: Па не знам другима људима, јавља се ту свашта.

И: Како зову они то?

С: То има места ди се то јавља, не знам...

И: Како се зове? Како су звали то?

С: Звали су вампир. Иду вампири ноћу. Они иду после, каже, у дванајс и петнајс па до ујутру до пола три, до три, то се јавља.

И: А то је као у тој шуми, као некој код тог манастира?

С: Да, то је код манастира, то се јављало, народ причао. Сам ти причала, ово је сад друго. Ово сам ти причала кад мој деда ишо у млин да меље брашно. (...) То са колима, па се вратио касно, па га водили там где ишо.

О свадбеним обичајима

И: А ниси ми испричала (...) пре како је изгледала свадба?

С: Па пре, пре је било кад се вери момак и девојка, они, само момак дође код девојке увечер, причају ту, нису нигде излазили уопште.

С2: Реци оно (...) кад су ишли у проводације. (...)

С: Па не идеш ти да нађеш момка сад него они шаљу саде Крстивоја и Крстивој иде и пита тога момка кога ти оћеш, пита момка, момковог оца ел они оћеју па да се узмете. Овако не може. Како каже...

И: Како не може?

С: Тако, така била мода.

И: Добро!

С: Иде да буде проводација и после, кад се одреди свадба, момак дође једанпут, у недељу дође, са девојком седи ту, прича ел вечерају ел шта је и она га испрати на но. Испрати га њен отац, не она. Испрати га и иде кући. Не може девојка да иде докле код се не уда, не мож да иде там.

И: Код њега? Не сме? А што то, срамота?

С: Па срамота.

И: И?

С: И ништа. После кад буде свадба, дођу за њу. Буде свадба, оде. Кад ће да решу да буде свадба, они је одведу и после, ето тако. Музика, бела хаљина, венац, све ко и саде било је само другачије. (...) И кад ће се уђе у кућу, не мож да уђе. Прво мора да пред кућу да сеје жито и бомбони и паре млада и наконче да љуби.

И: А што то?

С: И стави се... Па така је, тако је традиција била, тако је била мода. И стави се корито на врата кад де млада да увиђе и корито вода и тури се нека пара метална и не мож да уђе куј год да уђе. Прво уђе млада и младожења, баце неку пару па да уђу па после ови други. Тако пре било, није ко сад.

И: А (...) јел' има неки, на пример, обичај да пре него што млада изађе из куће да раде нешто младини родитељи?

С: Да. Кад млада пође из њине куће, од матере, мати ју нареди ако су тамо ови лепши, родитељи њени, они је зову кад седне у кола, у фијакер, зову је да се окрене и после буду деца, личе све на ову фамилију, да не личе там на њи. А неки то момак не да да се окрене. Седнеш у кола и кад ће да крене фијакер они је зовну по имену и она се окрене.

И: И то тако?

С: Па тако и јесте то. То је истина, јесте. Личу деца после на ону фамилију, не личу на ову, а не на ону.

С2: Личе на младине, а не на младожењине.

И: Да, знам, знам. А јел' има (...) да њени родитељи црно вино просипају?

С: А то вино се пије, пије млада кад ће да млада уђе, кад се попне на столицу да сеје она прво добије црно вино, црвено вино, прекрсти се, босиљак, окрене (показује), прекрсти се, пије вино, баца чашу назад. Преко главе.

И: А што преко главе?

С: Ако се чаша ицепа, онда свадба не траје, ако се н-ицепа, онда млада остаје. Па после испод столице се стави јастук доле ди млада стоји, нема везе, па после тај босиљак закачи ту (показује), тера прво босиљак три пут, веже се тако ко мали цветићи, мали онако, и ту се закачи. Па после пије вино па баца чашу преко главе. Па после сеје жито па избаци, па после да младожењском, онем што је младожењски, онај што је млади држи кад се окреће, као девер.

И: Младожењски момак?

С: Да. Она баца сито горе на кров па после кад млада сиђе дол после баца, узне јастук и јастук мора да баца горе, па после укрсте се,

у корито се мете вода и баци се две, три паре па се укрсте две велике овако тојаге и један, два човека стоје да не мож да се уђе. Мора да се плати па да се уђе. Бациш нешто ситно паре.

И: А јел' купују младу?

С: Пре, не знам, пре није било. Не знам. Па дао си пре нешто, није ко сад, мораш да даш толико и толико. Даш неку пару младинем ако има млада брата.

(...)

И: А кад дођу младенци у кућу? (...) Јел' им служе мед, жито?

С: Не, то и' служи младожењски. Они пре нису седели, млада и младожења, за сто с гостима. Млада и младожења јели у собу њину ди ће да спавају ту им носио тај младожењски и носи по реду да једу. Па ту ручају, онај и' служи, доноси све по реду па кад се заврши, кад ручају они и гости, е увечер после иду на игранку и седе са кума и старојко. А нису јели там ди је кум и то старојко. Није то тако пре било. Они једу у њину собу, а тај и' служи, а они там седе.

И: А ко седи с гостима?

С: Па седи кум, старојко, девер, тамо сви, музика и после иду там.

И: А млада јел' се пресвлачи?

С: Не.

И: А колико дана трајала свадба?

С: Пет дана.

И: Што пет?

С: Целе недеље. Буде прво даровнина.

И: А шта то значи даровнина?

С: Па, као мања, ужа фамилија буде.

И: Аха.

С: Па после буде прошевина, дође као младожења, дође са његову фамилију код младе.

И: Добро.

С: Па, па и понесе, цела фамилија понесе шта куј купио од дарови. Пре било овако, носили се јоргани, ћебади, одела, јастуци, шта је куј имао. Не ко сад да се носи злато. А и дукати се пре, куј је ближња фамилија, он купи дукат, да дукат. И пре да на прошевину иде кад дође оно, буде млада и младожења уђу, иде оно... кита. Исплете се венцац на послужавник се стави и пре ручка сви да паре ко куј оће. То иде за младу и за младожењу. Ете ти.

И: И после?

С: И ништа. После се они веселу овамо али кад ручају, после иду тамо, а кад се руча изађу напоље на игранку.

О отимању од народа за време Другог светског рата

И: А (...) јел' постојали на пример тамо (...), ако ти причао твој деда или баба, неки хајдуци или тако неки јунаци?

С: Па били, били су хајдуци.

И: А јел' знаш за неког ти? Да ти причао твој деда неки? Неку причу о некоме, неком хајдуку, нешто?

С: Па причали, не знам ја како се зоведу. Драже Михаиловића били. И како се они звали, они дођу ноћу. Они ти кажу, ајдуци кажу, на пример, зна се данас у село да ти си ишо, продо си жито, носиш жито да продаш у Пожаревац или си продо краву или нешто. И то се зна у село и они то обавесте да и они после дођу увечер. Дође један чим се смркне, чука на врата, мора да отвориш и каже паре да да, то што продо да им да.

(...) Ти сад си продо, мора му даш паре. Клао си свињу, он каже, има да донесеш... Кад су били четници, ти си клао свињу или имаш сира или имаш леба, толико да донесеш жито, толико да донесеш мас, толико да донесеш сира, месо. Значи, све што си ту свињу закло, све да носиш њима. Ако не донесеш, дође ноћу и убије те.

И: И убије те?

С: Не убије те, него те изведе на друм и удари ти... Имао, био један командант села, он ако каже да ти удари двајс пет батина, вежу ти и руке и ноге и бију те са тојагу. Колко батина каже, толко ти мораш да примиш. (...) Ако ниси дао то што ти је он наредио.

И: А ко је тај командант села? Шта је он тамо у селу?

С: Па то је био неки Микица се звао, онај, онем (...) деда. Он је био командант села, Микица.

И: Али... шта ради он? (...)

С: Па ништа. Он наређује и у општину буде, тамо у месну канцеларију као главни, са шефа, и он наређује. Он зна шта куј има у село, ел онај шеф не зна месне канцеларије шта има, ал он зна. Донеси толико пилета, толко то, толко то, да једу ти ајдуци.

И: А чекај, а како неко ко, на пример, сиромашан или тако нешто?

С: Па све узне. Толико жито, толико леба, посе људи једу проју. Нема. Мора да да њима ел ће да и' убије. Он је био командант, он рaneo четници и ајдуци, ранио и'. Одакле би они живели? Они су живели, они заузму једно, једну зграду, узну неку кућу, заседну куј има велику кућу и они узну два, три оделења и ти там немаш право. И ту се њима спрема, доноси се да једу свашта. Пре се сушило месо, оно све, одливаш сира, спремиш. Донеси кофу сира, донеси то, донеси то. Таман то колко спремиш, све мора даш њима.

Црвенкапа

И: Како иде Црвенкапа?

С: Кад ишла Црвенкапа, имала маму, била је код мајке и код оца живела, али бака је била тамо иза шуме, живела сама. И морала да ју носи сваки дан, њена мајка или отац, носили баки да једе. Бака била болесна. И кад Црвенкапа порасла и тако даље. И мати каже: „Е сад она може д-иде сама, пошла у школу, можеш ти сад да носиш баки да једе.“ Да не иду они, да иде она. „Јел’ оћеш?“ Оће. Једног дана је спреми мати, пошаље ју корпу и то да иде да носи баки да једе. И сад вук, он је ишо, и кад је ишла мајка и отац, они водили куче. Вук се плаши од кучета, он кад види вук куче, он бега. Било како да је, ал’ поготово пре имали већи кучићи. А дете послала она, дала ју малу корпицу и вук пође за дете. Да иде да носи баки да... И вук поједе то из корпе и поједе девојчицу. Овај, узне то и поједе де, то из корпе, није мого више и девојчица... Не. И испрати, бака болесна и она ју рекла ћерка да устане увек да закључа врата. И бака није, најела се, пила и није закључала врата. И вук увиђе и поједе бабу. Сутрадан пошаље опет мати дете да иде да носи баки да једе и она је опремила и оно. И вук отиде и узне бабину мараму, и бабино одело, обуче се и легне у кревет и чека. И девојчица, послала је мати, куцала код баке на врата. Каже оно, да л’ да улази, а он каже: „А бако, што“, увишла она, отворила врата, каже: „А бако, што ти тако велики зуби? А бако, што ти тако велики уши? Што ти тако страшни очи?“ А он каже: „Е, то је зато да те поједем!“ Изађе и поједе девојчицу.

И: И?

С: Ништа. Појео је и готово. После је тражили они и нашли да је оно, појео је. Зато се дете не шаље само тако да иде преко шуме и даље. Нико. Чим има оно не иде се. И ноћу се бега да се не иде. Што ти, е каже: „Што ти, бако, велики очи? Што ти, бако, велике уши? А што ти таки зуби?“ Каже: „Е, то је да те поједем!“ Изашо и појео је.

Појављивање мртвих, предсказања и снови

И: А јел’ има тако (...) неки људи да су видели неке тако страшне, нека створења, нешто?

С: Па има. То се дешаје. Причао ми један ту, Зоран, кад умрла једна жена туна. (...) Е, он каже кад год се враћо из села кашњије, он видео ону Стевину матер, она иде с њим. Иде каже с њим. А видео једанпут и Драгојеву бабу, Јелену, стоји на врата.

И: Како види је?

С: Види.

И: А јел' има неко друго створење? Да има неко име или нешто, ко што је та птица кувика или тако нешто?

С: Па кувика, па вампир, па шта има друго? Нема ништа друго. Кувика, она кука и мора некога да води, она преказује. Нико не мож да умре док она не дође да виче.

И: А јеси ти сањала некад нешто, а да то је било неко предсказање, да значи нешто?

С: Јесам. Ја сам сањала једанпут да се удајем. Кад ће Петар да погине (...), ја сањам, удала сам се за неког човека и, и тај човек тако леп и ја сам легла и у кревет и спавам с њим. Ја сам се тргла ујутру, све сам се ознојила. Нисам смела (...) да причам то, то су глупости да ти сањаш то, другог човека, то како ја д-им да спавам с тога човека. И тај човек ми доно све нешто бело сам се обукла. Ете ти бело, беда... То сам сањала ноћу, ону ноћ, сутрадан ноћу, сутрадан ујутру, око подне (...) Петар настрада. (...)

И: А шта иначе, шта не ваља, на пример, да сањаш?

С: Па, ако сањаш да ти пада кућа, да ти нешто... Обучеш белу хаљину. Милена сањала, удала се за некога другог там у Црниће. Кад ће Урош да погине, обукла белу аљину и играла с њим.

И: Добро, не ваља бело, не ваља да се руши кућа... Шта још не ваља?

С: Не ваља зуби кад ти испадну да те боле, да, онда значи, ка Радојка што сањала. Ето ти. Ја сам сањала, моја ова, ови шес зуба, вилица, е, кад сам била ту прошли пут. Ја гледам: „Јо, шта ће моји ови, откачени, пукло. Што пукло?“ Ја увати тако па и састави. Шта ми то? Али не боли ме. После сам чула (...), то значи да ћеш нешто да чујеш лоше али ни-ме болело. Значи, то је комшија... (...) А једна ми жена причала, она сањала (...) свекрву Борину што умрла. (...) Дошла та Борина мати, каже: „Јо“, каже, дошла код мене и каже: „Јао, ајде д-идем“, не знам де су отишли. Д-иду као негде на игранку. И биле смо тамо, беле на игранку па ајде да иду кући. Сањала каже, целу ноћ пробдела. Каже: „Јо, Драгице, шта си ти ту дошла?“ – „Па дошла сам, каже, ми долазимо, каже, да, од пола дванајс до три долазимо да обиђемо сваку ноћ фамилију, мора да видимо шта ради фамилија. Ми се не јављамо, ал' обилазимо фамилију. Ајде ти ће д-идеш са мном.“ – „Не могу, каже, ја д-идем, ја мора да чувам моји унучићи, ови нису ту.“ – „Ма ајде са мном тамо, ја сам сама (...), он није никад с мен ни био.“ – „Ма не могу, каже, ја, иди ти.“ Вуче она мене, ма нисам ја тела д-идем. Нећу ја да идем и није тела д-иде.

И: А шта то значи? (...)

С: Па да је отишла, она би умрела.

И: Значи, ако дође мртвак да те зове, значи да ће да...

С: Па како. Сањала то исто. Каже, ми каже идемо то време, обилазим, каже, ја моји унучићи, кућу, каже, долазим ја стално, сваки пут, сваки дан долазим да видим шта они раде. А њен човек, било њеног човека и о њу се покривали ћебе. А човек није умро на та кревет, на други, а то било његово као ћебе, њему купљено. И Драгица, каже, то ћебе било оно, он се покривао. Ја оперем, каже шта, он није умро на та кревет, оперем и ајде да се покривам. Сваку ноћ он долази, каже, лупа, чегрља, каже, по соби. Чујем каже, да се нешто чегрља, све оно. Не могу да спавам, сваку ноћ ми нешто дође. Шта ћу да радим, каже? Ја сам ћутела да не плашим сина и снају, унучићи. Ја не знам, каже, шта има ту његово, нема ништа. И сетим се да је то његово опрано ћебе што се ја покривам. И, каже, како сам ја, узем лепо то ћебе, оперем и оставим га, не покривам се с њега, више ми не долази на сан. Није дао да се покрива с то његово ћебе. Каже, више не оно. Опрала сам и склонила сам, оставила сам га, џаба ти, каже, ево ти твоје ћебе, еве ти. Узела жена друго ћебе. Сваку ноћ ми долази на сан. Целу ноћ причам с њим, са мртвим. Сањаш, не видиш ти али сањаш. А пре, мој деда ми причо, ноћу, пре кад су биле, још горе било, није то било, па се пре мазала катрана. Кад се однесе мртвак, мораш да имаш катрану. Купиш, они Ере доносу. Кад катран тамо од они, катран се прави од тамњана. Од чега се прави катран? Црно. И направиш крс на кућу, да не улази.

И: Као вампир? Као против вампира?

С: Па да. Мажеш тај катран на врата да оно. И онај чичак се исто, то се везало, вежеш исто испред куће да, онај боцу, буду, бодљу онај. То је нешто округло ко ора па има опасне бодље. Чешљика се то зове. Е, то се пре. Мој муж умро, ја никад ништа нисам чула. Бож сачувај, никад ништа. Само тад кад Петар умро, то је то. Поклопац звечео по соби. Чим сам ја упалила светло он престао. Он се јавио. (...)

Бајање

И: А јел' знаш неку бајалицу? Знаш оно, на пример (...) кад гасе угљеве?

С: Па да, угљеви. Пре се није биле лекари, него кад дете плаче узнеш од дрвета угљен, од тулуза, од дрвета, кад загори дрво и остане онај жар. Ставиш воду, ставиш воду у чашу и узнеш, прекрстиш са, буде неки, дете плаче, не знаш шта да му радиш. Ти ставиш воду у чашу и узнеш ти угљеви, онако мањи и овако (показује), прекрстиш: „Овај је угљен за Тамару, уроци у потоци, уроци у потоци.“ И сад, угљен ако стварно оде у, фућ, оде угљен дол, оде угљен дол, готово већином се метало у чашу да се види, нема везе и у лонче, оно се види. Опет сад

намињеш за другога (дланом десне руке прекрсти преко чаше док изговара имена). Куј није урокљив, остане угљен горе, а куј је оно, оде угљен доле.

И: У чашу?

С: Дабоме. И ти после узнеш ту воду, с-умијеш дете мало, двапут, једанпут, други пут, трећи пут горе (прелази руком преко лица). Узнеш воду детету мало малем у уста и оно, три, четири пут (прелази руком преко уста) и после узнеш мачку и кучку, вабиш испред куће и сипаш ти угљевље и ту воду све на мачку (показује руком као да избацује воду из лончета) и отиде, и дете посе спава. А код малог детета исто мора, кад се роди, и сад и пре, ставиш босиљак, нож, црвен конац, босиљак и нож. То мора да стоји докле год дете не буде велико. Ставиш му одоздоле, испод душека. Пре била, моја деца спавали у колевку дрвену, па сламу турим, одозгора прострем нешто тако мекше моје, нешто што се ицепа тако. После моја мати донесивала, покојна, имала сам.

И: А ... јел' знаш, на пример, још неку бајалицу...?

С: Па да, и бајеш, бајеш детету, бајеш детету кад ће да спава. Ја сам сваку вечер бајала сину. Уроци, пу, уроци у потоци, пу, уроци у потоци, и тако. Пу, уроци у потоци горе правиш, трећи пут тако (превлачи дланом окренутим на унутра од браде ка челу три пута), свако вече сам му бајала да спава. Имаш ти неки, има гадне очи и то. Урокљиве очи. А имаш то, моја сестра, она знала басму, учила и њина баба куј је био мал. А то и' учила пре овога, знаш, што треба да онај циклус, пре циклуса то мора да научиш. (...) И сад те крава, теле лепо и оно и сад неко види и, или крава пуно, има пуно млеко, зове се усов. Буде ју виме овако, а не мож да је измузеш. Идеш код лекара, лекари дају борову воду, дају тамо инекције, ово-оно. А та моја сестра (...) Она дође и обаје шта обаје и...

И: Шта каже?

С: Не знам шта каже. Баје нешто. Сам прича, моли се Богу. И дошла једанпут, моје једно јагње се опружило, ован био леп, ће да липше, само дува, дува. (...) Она дошла, обајала му и, и она излаз' из авлије и он, ован се диго. Скочио и устао.

И: Мора њу да питам, да ми она то исприча. (...)

С: Не сме ништа да ти прича.

И: Што?

С: Сад не може, мора ти пре циклуса да ти прича. (...) Не сме да каже, не сме то да се каже. То је тако остало.

И: Добро, ал' можда зна неку другу бајалицу ко сад ти мени ту што си рекла.

С: Па ето, уроци у потоци, уроци у потоци. Бајеш тако и то, то бајеш детету да оно...

И: Да спава?

С: Па исто и воду му гасиш угљевље да спава. А сад није. Сад не знам шта раде. Сад жене нема, кад не ложу дрва, ови у граду, они шибицу. Пали шибицу и гори до пола и пушти је. И намениш, то је за мене, то је за тебе, то је за (...) то је за оно. За кога оћеш ти, који су ту били. И ти кад упустиш то пола, оно ако није тај оно стоји горе, плива. Ако јесте, одма иде доле. Пробај, па ће да виш. Иде доле на дно.

Пепељуга

И: Јеси Пепељугу рекла да знаш?

С: Ја мислим да је она. Пепељуга се звала, звала је Пепељуга зато што је све терала да ради та маћеја.

И: А како почиње?

С: Па, ето, био неки човек и оженио се са женом. И, и после годину дана жена му та роди ћерку, женско дете. И на после порођаја тем детету умре мати, разболела се и умре. И негово је то тај човек и његова отац и мајка. Не знам како се звала, не знам како ју било име. Није битно. То дете порасло и тај отац, те девојчице се ожени и узне другу жену. И та друга жена после опет годину дана буде трудна и роди још једно дете. И ова је била њена мала, а ова је била две године. И сад, она мрзела то дете, ни га волела и све га тако, кад су ту ти старији ни га секирала и галамила, викала на њега, а после, она била већа, док је стигла да послуша нешто, на пример, тера је: „Ајде донеси то, ајде уради ово!“ И она све терала ту пасторку, ту што затекла и терала је и прљави послови да ради и звала је Пепељуга, зато што била прљава. Њону ћерку, њона ћерка ништа није радила, све је терала ову да ради. И она је, не знам како се звала њена ћерка, али ту пасторку је звала Пепељуга. И сад, њона ћерка се купа, ова је купа, греје воду и оно, а она њој каже: „Не може, ти ћеш сутра!“ А она иде на њиву и ради, прљава, знаш, испрља се. Кад радиш прљави послови, испрљаш се и по лицу и руке и све. И она је звала Пепељуга зато што је она прљава. А њона није, њона била лепа. И, овај, дође време да с-удају. И њена лепа, њена ништа не ради, ова све ради, а била је лепа. Лепша је ова била од ње. И њу је срео негде царев син и каже, чуо он да је она сироче, да нема мајку, отац слабо се интересовао за њу, није тео да увреди жену, и царев син дође у село и видео је. Много била лепа та Пепељуга. Каже: „За што је зове Пепељуга кад је она лепша од њене ћерке и прљава?“ Каже, дође он да запроси, ди та Пепељуга, дође царев син да је запроси, она,

каже, оће њену ћерку да да. „Не, каже, треба ми она друга, она друга ми треба, а не та твоја ћерка.“ И, и она ништа. „Нећу, каже, ја твоју ћерку, оћу ону другу.“ И дође царев син и запроси је, а узне царев син, а њона остала, од ње никад ништа није ни било. Њу мајка све, мати, служила. Она седи, мати ју све донесе шта треба, ништа није знала да ради. Она отишла и постала краљица после, а она њена остала нула. Она је њу мрзела, а ето, Бог њу угосио да она иде да буде краљица, да се уда за краља.

И: А јел' знаш ти где је он њу срео?

С: Па срео је, виђао је кад иде да ради. Ишла да ради са кравама, са коњима, са оно, а била много лепа. Била је бедна, а лепа је била много. И после је он прекрстио, друго ју име дао, звала се Краљица. Она постала краљица, а њена није, виђали је. Као сад, на пример, ти питаш: „Како Тамара? Јел' учи школу?“, „Добро“, па тако и она. Како Пепељуга све иде да ради, а њена принцеза седи кући, не ради ништа. Мати ју све донесе, изволте да јеш, изволте кревет, а она све морала да ради. Увек се тражи, тражи се добро јер она, така ју мати била, тражи се од фамилије да је добро и радно, било да, било да радиш пољопривреду, било да учиш школу, увек се тражило добро. Ето, њу Бог казнио, то је нека казна Божија јер она њу малтретирала, ето, Бог, она остала, није постала ништа, а она постала краљица.

Напомена о приређивању и збирци

Транскрипт интервјуа доноси се верно и у целини. Због заштите приватности података о саговорницима и лицима поменутих у разговору изостављени су краћи сегменти означени с три тачке у заградама: (...), скривени су микротопоними, а имена особа замењена су фиктивним именима.

Текст је подељен на мање целине којима су додати наслови како би увид у тематику био прегледнији. Редослед целина прати ток приповедања.

Теренска збирка је настала у оквиру испитних обавеза на изборном предмету Теренско истраживање фолклора, школске 2007–2008. године, које предаје проф. др Соња Петровић на Филолошком факултету Универзитета у Београду, где се чувају и видео записи и транскрипти овог теренског разговора.

Oral Narratives from Požarevac Surroundings (Eastern Serbia)

Tamara Nedeljković

Summary

The paper presents the transcript of a field interview, held in 2007, with a female narrator (b. 1946) from a village in Malo Crniće Municipality of Braničevo District, Eastern Serbia, and recorded by Tamara Nedeljković, student at Faculty of Philology, University of Belgrade. The narrator retold several belief legends and stories about vampires, apparitions (poltergeists), death prophecies occurring in a dream, tales of Little Red Riding Hood and Cinderella, and the story about a poor man who stole hemp fabric. She gave an account of wedding and funeral customs, charms and charming, as well as oral history – she shared her family's and her own recollection of poverty and daily life during the World War II and the following years.

Keywords: folklore field research, the Malo Crniće Municipality, Eastern Serbia, belief legends, folk tales, traditional wedding customs, traditional funeral customs, charming, oral history

Тамара Недељковић
Е-пошта: tamara.balerina@gmail.com

Примљено: 1. 11. 2020.
Прихваћено: 1. 12. 2020.